

Цибульська // Цивілістичні читання присвячені пам'яті І.В. Шерешевського : «Принципи DCFR як методологічна основа вдосконалення національного цивільного законодавства» : матер. інтернет-конференції (м. Одеса, 5 грудня 2014 р.). – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 168.

5. Цибульська О.Ю. Визначення та сутність заповідального відказу як підстави виникнення правовідносин за цивільним законодавством України // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. Вип. 23. – Т. 1. – Ч. 1. – Ужгород. – 2013. – С. 293 – 297.
6. Цибульська О.Ю. Право заповідача на покладення інших обов'язків // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Ужгород : Серія Право. – 2010. – Вип. 13. – Ч. 1. – С. 258-260.
7. Цибульська О.Ю. Недоговірні зобов'язання в спадковому праві України/ О.Ю. Цибульська // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15 – 16 травня 2015 р., м. Одеса) : у 2 т. Т.2. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 484 – 466.

Ключові слова: Проект загальної довідникової схеми, спадкування, заповіт, спадкоємець за заповітом, заповідальне розпорядження, недоговірні зобов'язання.

Keywords: Draft Common Frame of reference, inheritance, will, testamentary heir, testamentary order, non-contractual obligation.

Гладьо Юлія Олексіївна,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права Львівського національного
університету імені Івана Франка, адвокат*

ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПРАВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Майнові права на сьогодні виступають самостійними оборотоздатними об'єктами цивільних правовідносин, водночас, на відміну від речей їх обіг має певні особливості, що зумовлені їх особливим статусом. Зокрема, й тим, що поняттям майнові права охоплюється як речові, так і зобов'язальні права (права вимоги), що, у свою чергу, не дає можливості застосовувати одні й ті ж підходи до регулювання обігу таких прав. У теорії права немає єдиного підходу до розуміння майнових прав – окремі науковці ототожнюють їх з речами, інші – говорять про їх належність до майна відмінного від речей.

Дана публікація покликана з'ясувати різні підходи у розумінні майнових прав та виокремити особливості їх обігу в контексті розвитку цивільного законодавства України.

Тенденція закріплення майнових прав, в тому числі прав вимоги, як об'єктів цивільних прав поширилася у багатьох розвинених країнах [1, с. 9]. Зокрема, ст. 44 Цивільного кодексу Речі Посполитої визначила майнові права як майно, яке перебуває в обігу [2]. У праві Великобританії, згідно Judicature Act 1873, пізніше Law of Property Act 1925, виділялося поняття «choses» (речі) та «choses in action», останнє пов'язувалося з передачею права вимоги кредитора (найчастіше права вимоги кредитора щодо оплати грошового боргу). [3, р. 75-128] «Chose» – французький термін, який позначає поняття «річ». У праві він застосовується до позначення приватної власності; «choses in possession» – це такі речі, які особа має у володінні; «choses in action» – це такі речі, які власник не має у володінні, однак, у переважній більшості має право вимагати дій щодо володіння ними, найчастіше шляхом судового захисту свого права. «Choses in actions» – це права на повернення, стягнення боргу, грошей, збитків за порушення договору чи вчинення делікту, пов'язаного із договором [4; 5; 3].

У матеріальному праві Німеччини право вимоги (das Forderungsrecht) розглядається у контексті відступлення права (ст. 398 ЦК Німеччини), що складається із договору сторін на відступлення права та розпорядчого правочину щодо безпосереднього перенесення права цедента на цесіонарія [6].

У законодавстві різних країн підходи до трактування понять «річ», «майно», «майнові права» відрізняються, при цьому законодавство переважної більшості країн дозволяє перехід майнових прав [7, с. 62-67].

Новелою Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року на відміну від Цивільного кодексу УРСР від 18 липня 1963 року є віднесення майнових прав до об'єктів цивільних прав. Г. Б. Яновицька підтримує думку, що під майновими правами слід розуміти право власності та інші речові та зобов'язальні права [8]. У коментарі за загальною редакцією В. М. Коссака таке положення підтримується. О. С. Яворська зазначає, що «майно як об'єкт цивільних правовідносин є широким, родовим поняттям. До складу майна слід включити речі, а також майнові права, що з ними пов'язані.» [9, с. 165]. М. В. Венецька теж відносить майнові права (в т.ч. права вимоги) до об'єктів цивільних прав [10, с. 117]. Д. І. Мейєр наголошував, що об'єктом права є те, що підпадає під панування суб'єкта права. Серед таких об'єктів він виділяв речі і чужі дії [11, с. 158].

І. В. Спасибо-Фатєєва визначає, що об'єктами цивільних прав визнаються матеріальні та нематеріальні блага, стосовно яких між суб'єктами цивільного права виникають відносини, що складають предмет цивільно-правового регулювання [12, с. 166]. Г. Ф. Шершеневич вважав, що суб'єктивне право не може бути об'єктом права, а поняття «майно» слід розуміти у юридичному та економічному значеннях. З економічної точки зору – це запас благ, з юридичної – сукупність майнових відносин [13, с. 193]. Р. Б. Шишка запропонував уточнену модель елементів змісту суб'єктивного цивільного права, куди включив також забезпечену можливість діяти самостійно для задоволення свого правомірного інтересу; можливість визначати засоби забезпечення свого суб'єктивного права як відповідними діями інших осіб, так і державою в особі її компетентних органів; гарантовану кореспондованість зобов'язаннями інших осіб; можливість застосування державного примусу в разі відмови зобов'язаних осіб від виконання покладеного на них (взятого ними самими) обов'язку; можливість самостійно визначати доцільність звернення за допомогою до суду чи застосовувати інший порядок захисту своїх суб'єктивних прав [14, с. 21].

У свою чергу, Л. О. Новосьолова наголошує, що права вимоги належать до майна, більше того, вона обґрунтовує необхідність існування абсолютних прав на такий об'єкт як право вимоги. Без цього неможливо визначити природу відносин кредитора з третіми особами, які претендують на майнову цінність – право вимоги кредитора [15, с. 150]. В. О. Лапач вважає, що «поняття «майно» має два полюси, на одному з яких перебувають речі, на іншому – зобов'язальні права вимоги». Вчений зазначає, що проблема полягає не в тому, що майнове право може виступати в якості об'єкта правовідносин, а в тому, що таке право наділяється рядом речово-правових характеристик, набуваючи можливість відносно автономного існування поза рамками первісного зобов'язання, в результаті чого виникає т. зв. «зобов'язальна квазіреч» [16, с. 274].

Вбачається, що перенесення режиму речей на майнові права, в т.ч. на права вимоги є недоцільним з огляду на їх різну правову природу.

По-перше, майнові права як правило розглядаються в контексті приналежності до певної речі чи певного зобов'язання, в межах якого вони виникли (особливо це стосується зобов'язальних вимог кредитора). Навіть перейшовши до нового кредитора, право вимоги стосується боржника за основним зобов'язанням. У свою чергу, річ можна передати незалежно від того, на якій підставі її набуто (за винятком тих речей, на які накладено обтяження).

По-друге, незалежно від підстав набуття того чи іншого права вимоги, кредитор захищатиме свої права (у випадку їх порушення, невизнання, оспорення) за допомогою зобов'язально-правових способів захисту прав, а не речово-правових, що матиме місце при порушенні права власності, користування, володіння [18, с. 21].

Водночас, слід звернути увагу, що Цивільний кодекс України йде таким чином, що до майна відносить майнові права. При цьому, визнаючи майновими тільки речові права. (ч. 2 ст. 190 ЦК України)

Очевидно, такий підхід не зовсім вірний, так як обабіч правового регулювання залишаються зобов'язальні права майнового характеру. Адже останні теж вправі виступати об'єктами цивільних прав, відчужуватися на підставі правочинів та вільно перебувати в обігу. З логіки, закладеної у Цивільному кодексі України, такі зобов'язальні права можуть відноситися до «інших матеріальних благ», що теж не відповідає дійсності.

Тобто виключення зобов'язальних прав майнового характеру з числа майнових прав у Цивільному кодексі України є штучним та по своїй суті не відповідає реальній картині обігу майнових прав в Україні.

У цьому контексті дещо дивним та й таким, що також вступає в протиріччя з концепцією Цивільного кодексу України є положення, закладене у абз.2 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 року, зокрема, згідно цієї норми «майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.» [17] Тобто, поряд із речовими правами закон також відносить до майнових прав і права вимоги кредитора, що по своїй суті є зобов'язальними правами. Очевидно, саме такий підхід мав би теж застосовуватися і у Цивільному кодексі України, що, в свою чергу, позбавило б неоднозначного трактування терміну «майнові права» на практиці.

Хотілося б також зазначити, що попри позитив у включенні права вимоги до різновидів майнових прав у згаданому вище законі, саме визначення не досить вдале, оскільки права вимоги (конкретні вимоги) можуть бути як майновими, так і немайновими. У свою чергу, тільки права вимоги майнового характеру належатимуть до майнових прав. Тому доцільніше доповнити дане визначення і вказати не просто «право вимоги», а «право вимоги майнового характеру». Це пояснюється тим, що на противагу майновим, немайнові права

не підлягатимуть оцінці, оскільки вони не мають економічного змісту, тісно пов'язані з особою, яка володіє ними довічно, невіддільні від їх носіїв, тому вони не можуть перебувати у обігу, а відповідно не матимуть матеріальних відповідників.

Об'єктоздатність прав вимоги майнового характеру (зобов'язальних прав) ускладнюється ще тим, що при переході до третіх осіб воно не втрачає своєї «зобов'язальної» природи, тому таке право одночасно виступає:

1) правом кредитора отримати виконання обов'язку боржником в межах основного зобов'язання (що поєднує в собі право на пред'явлення вимоги до зобов'язаної сторони чи відмовитися від пред'явлення такої вимоги та право вимагати належного виконання обов'язку).

2) правом, яке виступає предметом похідного зобов'язання (щодо передачі права вимоги за основним зобов'язанням іншій особі), що, в свою чергу, супроводжується заміною сторін у зобов'язанні.

3) набуття та реалізація права вимоги може виступати передумовою набуття майна, майнових прав та одержання певних послуг чи інших благ [18, с. 31].

Відповідно, у першому випадку, право вимоги – це суб'єктивне право кредитора, яке становить елемент змісту зобов'язання та якому завжди кореспондує обов'язок боржника щодо виконання майнової вимоги кредитора. У другому – це об'єкт, який передається новому кредиторові (дія щодо передачі даного об'єкта опосередковує заміну кредитора у основному зобов'язанні). У третьому – набуття та реалізація права вимоги зумовлює одержання кредитором майна та майнових прав на це майно чи отримання послуг (інших благ) [18, с. 31].

Враховуючи наведене, слід констатувати, що чинне законодавство України так само як і в науці не містить єдиних підходів та критеріїв для віднесення прав до майнових прав, що дозволяє маніпулювати цим поняттям на практиці. Очевидним є те, що до майнових прав належать як речові, так і зобов'язальні права, що доцільно чітко закріпити в Цивільному кодексі України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пушай В.І. Уступка вимоги і переведення боргу в цивільних правовідносинах (на матеріалах судової практики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. І. Пушай. – К., 2006. – 21с.

2. Kodeks cywilny RP (Dz. U. z dnia 18 maja 1964 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bap-psp.lex.pl/serwis/kodeksy/akty/64.16.93.htm>
3. John J. Costonis Development Rights Transfer: An Exploratory Essay / J. John // *The Yale Law Journal*. – 1973. – Vol. 83. – № 1 (Nov). – P. 75–128.
4. Chose Bill Long 12/9/05. Chosein Action II // The Llectric Law Library's Lexicon On [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lectlaw.com/def/c232.htm>; Bill Long 12/9/05.
5. Chose// The Llectric Law Library's Lexicon On [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lectlaw.com/def/c232.htm>
6. Патрикеев Е. А. Международно-правовое регулирование уступки права требования // *Правовед*. – № 2, 2006. – С. 142–143.
7. Шаповалова О. І. Деякі проблемні питання права вимоги до продавця або до третьої особи // *Вісник господарського судочинства*. – 2011. – №1. – С.62–67.
8. Яновицька Г. Б. Відновлення майнових прав незаконно засуджених та реабілітованих громадян: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г. Б. Яновицька. – Х., 2005. – 20 с.
9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. – К. : Істина, 2004. – 976 с.
10. Цивільне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т.1. Загальна частина / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 1. – 520 с.
11. Мейер Д. И. Русское гражданское право : [в 2 ч.] / Д. И. Мейер. – 8-е изд. испр. и доп. – М. : СТАТУТ, 2000. – 562 с.
12. Спасибо-Фатеева І. В. Набуття та припинення права власності / І. В. Спасибо-Фатеева / *Цивільне право України : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького*. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 480 с.
13. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права : уч. пособ. (по изд. 1910–1912 гг.). – М., 1995. – Т. 2. – 363 с.
14. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України [Текст] : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Шишка Роман Богданович ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2004. – 37 с.
15. Новоселова Л. А. Сделки уступки права (требования) в коммерческой практике. Факторинг / Л. А. Новоселова. – М. : Статут, 2003. – 527 с.
16. Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: Теория и судебная практика / В. А. Лапач. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 544 с.
17. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2658-14>

18. Гладь Ю.О. Право вимоги як об'єкт цивільних прав.- Дисертація канд. юрид. наук: 12.00.03, Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2013. - 200 с.

Ключові слова: майнові права, Цивільний кодекс, режим речей, кредитор, зобов'язання.

Keywords: property rights, the Civil Code, the regime of things, the creditor, the obligations.

*Галупова Лариса Ігорівна,
асистент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного
права Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОНЛАЙН – МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Виникнення медіація як способу альтернативного захисту прав інтелектуальної власності пов'язане із недовірою суспільства до судової системи. Недовіру у громадян викликало надмірне завантаження суду. Деякі справи можуть розглядатись декілька місяців чи навіть декілька років.

На сьогоднішній день, Рада Європи поставила перед собою пріоритетне завдання, а саме допомога державам-членам у справедливому і швидкому правосудді та у розробці альтернативних методів врегулювання конфліктів. Це, в першу чергу, допоможе виробити стандарти, відповідно до яких, держави-члени повинні привести своє законодавство у певну відповідність на підставі взятих правових зобов'язань.

Україна, на сьогоднішній день, активно удосконалює структуру органів, які здійснюють правову охорону та захист об'єктів інтелектуальної власності. Запровадження інституту медіації має стати одним із кроків до поставленої мети. Провівши порівняльне дослідження передового досвіду деяких країн світу в сфері медіації, Рада Європи підготувала рекомендації щодо наступних кроків, які слід здійснити Україні, та запропонувала свої висновки щодо відповідної нормативно-правової бази. Результати дослідження мають рекомендаційний характер та не ставляють за мету нав'язування конкретної моделі медіації. Україна має йти своїм шляхом запровадження медіації та накопичувати свій досвід щодо даної процедури.

Медіація – це один із способів альтернативного врегулювання конфлікту (спору). Серед науковців панують різні погляди на медіацію. Решетникова І.В. пропонує розглядати медіацію як форму примирення сторін, в ході якої